

STAKEHOLDER MANAŽMENT V DWEJRA HERITAGE PARK (MALTA) AKO ZÁKLAD STRATEGICKÉHO PLÁNOVANIA V KONTEXTE OCHRANY ENVIRONMENTÁLNEHO KAPITÁLU

STAKEHOLDER MANAGEMENT OF DWEJRA HERITAGE PARK (MALTA) AS THE BASIS OF STRATEGIC PLANNING IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF ENVIRONMENTAL CAPITAL

Judita Tomaškinová, Ján Tomaškin, Jozef Kručay

RNDr. Judita Tomaškinová, PhD., doc. Ing. Ján Tomaškin, PhD., Jozef Kručay, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra životného prostredia, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: judita.tomaskinova@umb.sk, jan.tomaskin@umb.sk, kručay.jozef@gmail.com

DOI <http://doi.org/10.24040/actaem.2018.20.1.65-77>

Abstrakt: Hlavným cieľom predkladaného príspevku je vyhodnotiť súčasný stav manažmentu a stupeň zapojenia kľúčových stakeholderov v Dwejra Heritage Park na Maltských ostrovoch v kontexte ochrany prírody a krajiny. Výskum prebiehal v rozmedzí od 1.8. 2016 do 30.9. 2016 a od 1.2. 2017 do 31.3. 2017. Za účelom naplnenia hlavného a čiastkových cieľov vedeckého príspevku boli použité metódy brainstorming, súradnicová sieť vplyv / záujem (na klasifikáciu stakeholderov), diskusia a SWOT analýza. Príspevok vychádza z hodnotenia súčasného stavu riešenej problematiky, ktorá sa zaoberá ochranou prírody a krajiny na Maltských ostrovoch, medzinárodnými strategickými rámcami ochrany prírody a krajiny a definovaním stakeholder manažmentu chráneného územia. Výskum bol zameraný na podrobné hodnotenie stakeholder manažmentu v hodnotenom CHÚ a návrhu opatrení pre udržateľný rozvoj územia. Medzi silné stránky boli zaradené najmä vysoká biodiverzita územia podmienená rozdielnosťou biotopov, kumulovaný vyšší počet endemitov flóry a fauny, hodnotné ekosystémové služby a vysoký kultúrny potenciál z pohľadu udržateľnosti oblasti. Najvýznamnejšími slabými stránkami sú konflikty záujmu zainteresovaných strán, absencia riadenia pohybu turistov a citlivosť krasovej krajiny na antropogénnu činnosť. Predpokladaným prínosom práce je zostavenie objektívnych odporúčaní pre zefektívnenie manažmentu v Dwejra Heritage Park, z ktorých najvyššia priorita bola priradená zostaveniu kvalitného a funkčného tímu vrcholového manažmentu za účelom okamžitej implementácie efektívneho stakeholder manažmentu (alebo správu a manažment CHÚ opäť zveriť Nature Trust Malta, ktorá efektívnejšie riadila územie v rokoch 2004 – 2012 v porovnaní so súčasným stavom manažmentu). Ďalšími navrhovanými opatreniami s najvyššou prioritou sú urýchlene zadefinovanie zón CHÚ a v nadväznosti na zonáciu neodkladne zadefinovať Program starostlivosti a ochrany hodnoteného CHÚ (zaviesť integrovanú ochranu lokality, ktorá sa považuje za územie významného ekologického, geologického a historického významu, nie len na národnej ale aj medzinárodnej úrovni).

Kľúčové slová: Dwejra Heritage Park, manažment, stakeholder, chránené územie.

Abstract: The main objective of the present article is to evaluate the current state of management and the degree of involvement of key stakeholders in the Dwejra Heritage Park in the Maltese Islands in the context of nature and landscape conservation. The survey ran from 1.8. 2016 to 30.9. 2016 and from 1.2. 2017 to 31.3. 2017. In order to meet the main and partial objectives of the scientific contribution, brainstorming methods, a coordinated network of power / interest (to stakeholder classification), discussion and SWOT analysis were used. The contribution is based on an assessment of the current state of the problem solving, which deals with nature and landscape protection in the Maltese Islands, international strategic frameworks for nature and landscape protection and the definition of a stakeholder for the management of the protected area. The research was focused on the detailed assessment of stakeholder management in the evaluated protected area (PA) and the proposal for measures for sustainable development of the area. Among the strengths included, in particular, the high biodiversity of the site is conditioned by the diversity of habitats, the accumulated higher number of flora and fauna endemites, valuable ecosystem services and high cultural potential from the point of view of the area's sustainability. The most significant weaknesses are the conflicts of stakeholder interest, the lack of tourism control and the sensitivity of the karst landscape to anthropogenic activity. The supposed contribution of this

contribution is to set up objective recommendations for management efficiency in Dwejra Heritage Park, of which the highest priority was assigned to assembling a quality and functional top management team to immediately implement effective stakeholder management (or to give responsibility for PA again to Nature Trust Malta, which provided more effective management in 2004 - 2012 as compared to the present state of the management). Other high priority measures are to define the protected area's zones as a matter of the highest urgency and, as a consequence of the zoning, to define immediately the Program of Care and Protection of the assessed PA (implement an integrated protection of the locality that is considered as an area of significant ecological, geological and historical importance not only at national but also at international level).

Key words: Dwejra Heritage Park, management, stakeholder, protected area.

Úvod

Lokalita Maltských ostrovov v oblasti Stredozemného mora ich predurčuje k vysokej biodiverzite a rôznorodosti prírodných podmienok (Tomaškinová, Tomaškin, 2013). Z dôvodu veľkého počtu endemitov bola Stredozemná oblasť zapísaná, ako jeden z 25 najdôležitejších svetových hotspotov (Myers et al., 2000). Pri manažovaní národných parkov je potrebné prihliadať na špecifickosť jednotlivých daných území - ako z pohľadu prírodných podmienok, tak aj z pohľadu rôznorodosti úrovni biodiverzity, na základe ktorých poskytované ekosystémové služby (protipovodňová a protierózna ochrana, biofiltrácia, produkcia O₂, zadržiavanie vody v krajine a iné.) a spomínaná rôznorodosť biotických a abiotických podmienok tvorí východisko pre základný ekonomický rozvoj regiónu. S týmto tvrdením súhlasia aj McNeely (2009), Getzner (2010), Getzner, Jungmeier, Lange (2010), Buckley (2011), ktorí uvádzajú, že využívanie ekologického kapitálu chránených území a ich environmentálnych služieb tvoria platformu primárnych ekonomických benefitov, ktoré môže človek využívať vo svoj prospech priamo aj nepriamo.

Integrácia manažmentu národného parku Dwejra Heritage Park vo všetkých jeho oblastiach - ekologickej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej dimenzie je dôležitá z hľadiska udržateľnosti komplexného charakteru tohto územia, ktoré svojimi historickými pamiatkami, rozmanitosťou biodiverzity a špecifickosťou prírodných pomerov prispieva k národného a aj medzinárodnému prírodnému bohatstvu. Silné stránky parku ako rôznorodosť biotopov, široká škála možností využitia ekologických aktivít alebo príležitosť využitia štrukturálnych fondov EÚ kolidujú s pytlíctvom, náchylnosťou krasového územia na zásahy človeka a obmedzeným finančným rozpočtom.

Cieľom práce je zhodnotiť súčasný stav manažmentu a stupeň zapojenia kľúčových stakeholderov v Dwejra Heritage Park na Maltských ostrovoch v kontexte ochrany prírody a krajiny.

Metodika

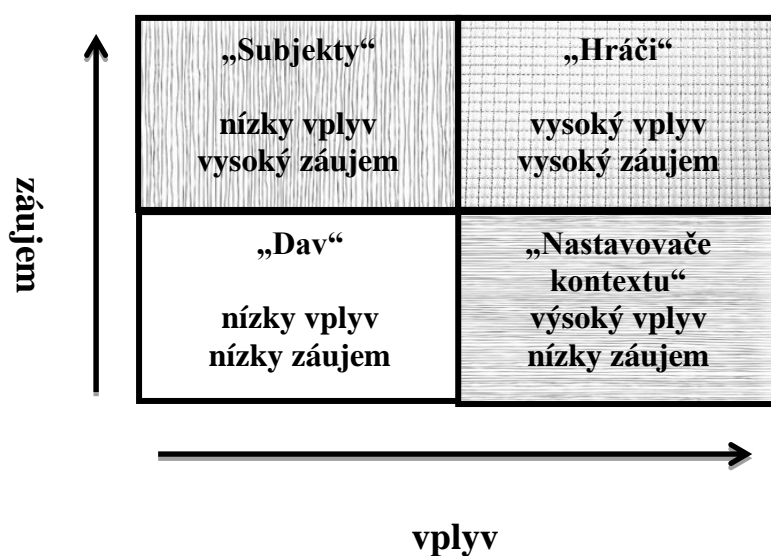
Dwejra Heritage Park má rozlohu 0,80 ha a bol založený 1. apríla 2004 v rámci projektu LIFE03 TCY/MT/000047 pod názvom „DWEJRA - Setting up the first coastal nature reserve in Malta“ (DWEJRA - Vytvorenie prvej pobrežnej prírodnej rezervácie na Malte). Hodnotené chránené územie (CHÚ) sa nachádza v katastrálnom území obce San Lawrenz na ostrove Gozo a jeho poloha je definovaná GPS súradnicami N36.050784° E14.182402°.

Hodnotenie stakeholder manažmentu v Dwejra Heritage Park na Maltských ostrovoch sme realizovali počas odborných stáží v Nature Trust Malta (NTM) v období 1.8. - 30.9.2016 a 1.2. - 31.3. 2017.

V rámci výskumu bol zadefinovaný nasledovný metodologický postup:

1. Identifikácia stakeholderov (metódou brainstorming).
2. Kvalifikácia stakeholderov a analyzovanie kľúčových stakeholderov (metódou súradnicová sieť vplyv / záujem Obr. 1).
3. Hodnotenie stupňa zapojenia kľúčových stakeholderov do riadenia Dwejra Heritage Park (metódou diskusie so zástupcami (NTM) jednej z troch hlavných organizácií zapojených do manažmentu riešeného CHÚ, stupeň zapojenia stakeholderov sme hodnotili štvorstupňovou škálou v rozpätí od „vysoký“ (maximálne možné zapojenie) po „veľmi nízky“ (hraničiaci s nezaujmom).
4. Identifikácia súčasného stavu manažmentu v hodnotenom CHÚ (metódou SWOT analýza).
5. Návrh odporúčaní na zefektívnenie manažmentu v Dwejra Heritage Park.

Metóda súradnicová sieť vplyv / záujem zohľadňuje štyri kvadranty siete, ktoré môžu byť definované ako štyri kategórie zainteresovaných strán (Obr. 1). Zúčastnené strany v horných dvoch kategóriách sú subjekty s najväčším podielom (t.j. s vysokým "záujmom") v manažmente CHÚ, ale s rôznym stupňom vplyvu: tí na pravej strane majú viac schopnosť ovplyvňovať stratégiu manažmentu (t.j. majú "vplyv"). Takže "Hráči" sú tie zainteresované strany, ktoré majú tiež vysoký stupeň vplyvu/moci podporovať (alebo sabotovať) stratégie manažmentu, zatiaľ čo "subjekty" majú záujem, ale majú menší vplyv. Dve nižšie kategórie možno považovať skôr za "potenciálne" zainteresované strany, ktoré ešte „neprejavili veľa záujmu". "Nastavovače kontextu" môžu mať vysoký stupeň vplyvu/moci nad budúcnosťou, najmä z hľadiska ovplyvňovania budúceho kontextu, v rámci ktorého budú stratégie fungovať, zatiaľ čo posledný kvadrant je "Dav" (v súčasnosti) nemajú záujem a ani právomoc/vplyv/moc ovplyvňovať strategické výsledky. (Ackermann, Eden, 2011)

Obr 1 Metóda súradnicová sieť vplyv / záujem (Zdroj: Ackermann, Eden, 2011).

Fig 1 Coordination network power / interest method (Source: Ackermann, Eden, 2011).

Hodnotenie súčasného stavu manažmentu sme realizovali identifikáciou silných a slabých stránok a príležitostí a hrozieb v súvislosti s hodnoteným chráneným územím a to prostredníctvom SWOT analýzy, ktorú sme zamerali na perspektívu ochrany, a to tak z ekologického ako aj zo sociálno-ekonomického hľadiska v kontexte udržateľného rozvoja (Scolozzi, Schirpke, Morri, D'Amato, Santolini, 2014). V prípadovej štúdii sme na základe tejto analytickej metódy použili 3-krokový prístup k hodnoteniu územia NATURA 2000, vrátane:

- *Krok 1:* Rozhodnutie o tom, čo sa má porovnať (výber dimenzií (ekologická a sociálno-ekonomická).
- *Krok 2:* Identifikácia interných a externých kľúčových faktorov pri kreovaní efektívneho manažmentu (vnútorné faktory (silné a slabé stránky) životného prostredia a dynamiku lokality, a taktiež aj vonkajšie faktory (príležitosti a hrozby).
- *Krok 3:* Návrh odporúčaní na zefektívnenie manažmentu.

Výsledky a diskusia

S myšlienkou založiť CHÚ s komplexnou ochranou, ktorá by zastrešovala prírodné a aj kultúrne dedičstvo prišla nezisková organizácia Nature Trust Malta (NTM), ktorá sa podujala vypracovať projektový zámer. Hlavnými partnermi projektu boli nezisková organizácia NTM, ako hlavný koordinátor spolu s Národnou agentúrou pre životné prostredie a plánovanie na Malte (MEPA) a WWF Taliansko ako skúsený partner v oblasti správy lokalít NATURA 2000 a zároveň aj jeden z hlavných partnerov projektu. Ďalší dvaja kľúčoví stakeholderi boli zapojení od samého začiatku projektu a to je Ministerstvo pre Gozo (ostrov Gozo má samostatnú tzv. regionálnu vládu v podobe Ministerstva Gozo) a Miestna samospráva San Lawrenz ako samospráva, v ktorej katastrálnom území sa Dwejra nachádza.

Oblasť Dwejra je významnou lokalitou pre svoju jedinečnosť, ktorá spočíva v jej komplexe geologických, geomorfologických, ekologických, archeologických, historických a estetických záujmov. Vyznačuje sa širokou diverzitou krajinej štruktúry, z ktorej najvýznamnejšie sú vápencové útesy a séria veľkých údolí, ako aj množstvo pobrežných znakov erózie, suchých riečnych dolín a dočasných rybníkov. Dwejra bola z týchto dôvodov zaradená do národnej a aj medzinárodnej site CHÚ (chránené vtáčie územie s registračným kódom MT0000019 v rámci NATURA 2000) a je najväčšou susediacou chránenou pevninskou a morskou oblasťou na Malte. Táto lokalita v priebehu rokov degradovala kvôli veľkému vplyvu antropologickej činnosti, rozvoju cestovného ruchu a aktívnej ťažby vápenca. V tejto lokalite sa nachádzajú aj nelegálne stavby spolu s nelegálnymi skládkami a inými negatívnymi antropologickými zásahmi, z ktorých všetky prispievajú k poškodeniu tejto vzácnej časti krasovej krajiny.

Dwejra Heritage Park je navštevovaný verejnosťou bez akejkoľvek kontroly alebo riadenia návštevníkov. Hodnotené CHÚ je považované za tretie najobľúbenejšie miesto v Stredomorí a ročne ho navštívi 850 000 turistov (národnostné zloženie tvorí väčšinou angličania, nemci, francúzi a taliani) spolu s ďalšími 100 000 obyvateľmi Maltských ostrovov, ktorí prídu na miesto pre zábavu a odpočinok a potápanie; čo znamená ďalších 60 000 návštevníkov za rok. Turisti prichádzajú na miesto verejnou dopravou (autobusmi), zatiaľ čo miestni obyvatelia navštevujú oblasť na autách, ktoré náhodne zaparkujú kdekoľvek na mieste. Je známe, že viac ako 60 % turistov, ktorí navštívia Maltské ostrovy, navštívia aj oblasť Dwejra a to väčšinou počas jednodňovej návštevy ostrova Gozo. Ako náhle sa návštevníci na mieste nachádzajú, tak prechádzajú celou touto chránenou oblasťou bez riadneho vedenia alebo dohľadu správou parku.

Výsledkom absencie zavedenia akéhokoľvek návštevného poriadku v CHÚ je časté poškodenie vzácnych fosílnych ložísk, zároveň aj celkového ničenia flóry a fauny v oblasti. Intenzívna antropologická činnosť tiež prispieva k zvýšenej erózii (v tejto oblasti je veľmi nízky pôdny profil 0,03 – 0,6 cm), spolu s častým poškodením morskej ekológie a fosílnych ložísk. Najviac navštevovanou prírodnou pamiatkou v lokalite bolo „Azure window“ a mnohí návštevníci sa často prechádzali po jeho vrchole, čo prispelo k zrýchlenej erózii vápenca a jeho narušeniu a v konečnom dôsledku k celkovému kolapsu a zrúteniu do mora tohto 28 m vysokého prírodného útvaru (kolaps a zrútenie nastalo po silnej búrke dňa 8. marca 2017 o 8.40 hod. miestneho času). S absenciou akéhokoľvek manažmentu a zavedenia Programu starostlivosti o CHÚ sa zvyšuje aj nelegálne skládkovanie odpadu v riešenej oblasti. Úrad pre životné prostredie a plánovanie na Maltských ostrovoch (MEPA) síce podnikol pred niekoľkými rokmi určité kroky na zastavenie ilegálneho skládkovania v oblasti, ale bez zavedenia prísnej kontroly a sankcií je ich eliminácia stále veľmi pomalá.

Niektoré z kameňolomov nachádzajúce sa v blízkosti CHÚ, pôsobia mimo povolených limitov, dodnes spôsobujú vibrácie pri ťažbe vápenca a emitujú jemné častice, ktoré vznikajú pri ich činnosti. Tieto častice sú často príčinou ekologického poškodenia oblasti. Tieto lomy

majú všeobecne veľmi negatívny vplyv na ekologickú, ale aj estetickú hodnotu danej oblasti. Je potrebné však zdôrazniť, že Maltské ostrovy majú zavedenú prísnu legislatívu spojenú so zachovaním charakteristického vzhľadu obcí a miest a tak musia pri rekonštrukcii a stavbe budov dodržiavať tradičné postupy a zachovávať tradičný vzhľad domov a budov. Na tieto účely je jediným vhodným stavebným materiálom vápenec z tejto lokality a to pre všetky Maltské ostrovy, nielen pre ostrov Gozo. Potreba udržateľného riadenia lokality je zjavná.

Charakteristika hodnoteného územia:

- spôsob manažmentu: integrovaný manažment pod vedením OZ Nature Trust Malta (2004 – 2012); od roku 2012 prešla správa hodnoteného CHÚ pod miestnu samosprávu obce San Lawrenz

- podrobnosti o spoločnej práci / činnosti v kontexte zapojenia do ekologických sietí:

NTM, ako najstaršia ekologická mimovládna organizácia na Maltských ostrovoch zaoberajúca sa ochranou biodiverzity voľne žijúcich druhov a biotopov úzko spolupracovala a stále spolupracuje s WWF a prostredníctvom siete mimovládnych organizácií aj v členských štátoch EÚ, kde sa zameriava aj na riešenie spoločných otázok programu Natura 2000. Uvedené dlhoročné skúsenosti a odborné spôsobilosti sa prejavili aj na kvalite a efektívnosti manažmentu v oblasti Dwejra počas rokov keď bolo CHÚ v správe NTM.

Súčasný manažment nedisponuje dostatočným množstvom kvalifikovaných a skúsených manažérov a zameriava sa väčšinou na zapojenie hodnoteného CHÚ do ekonomických a sociálnych sietí v kontexte podpory lokálnej ekonomiky. Absencia efektívnejšieho zapojenia do rôznych ekologických sietí sa prejavuje v nedostatočnej ochrane biodiverzity a vzácnych biotopov.

- antropogénna činnosť/aktivity na mieste: cestovný ruch, rekreácia, rybolov, potápanie, ťažba, lov / pytliactvo, vybrané činnosti/aktivity poľnohospodárstva.
- prioritne chránené druhy uvádzame v Tab. 1.
- prioritne chránené biotopy uvádzame v Tab. 2.
- profil zainteresovaných skupín a ich úroveň zapojenia v manažmente uvádzame v Tab. 3.
- komunikačný profil manažmentu: Komunikačná stratégia je v súčasnosti nekoordinovaná a na veľmi nízkej úrovni, nakoľko Miestna samospráva San Lawrenz má obmedzené ľudské zdroje a nemá vyhradený personál, ktorý by túto stratégiu koordinoval a zabezpečoval jej efektívnu implementáciu. Činnosti súvisiace s komunikačným profilom riadenia CHÚ v kontexte ochrany delegujú na jednotlivých pracovníkov a pridávajú jednotlivé prioritné úlohy, keď je potrebné ich akútne riešiť. V súčasnosti prebieha iba nevyhnutná komunikácia s bývalým správcom územia Nature Trust Malta a sa tak otázky ochrany prírody a krajiny dostávajú na okraj ich záujmu.

Komunikačný profil zahŕňa aktivity/činnosti a spôsoby komunikácie so stakeholdermi:

- ✓ propagačné a vzdelávacie materiály (farebné letáky, publikácia, DVD a iné (napr. vzdelávacie návštevy, sprievodcovské služby na požiadanie);
- ✓ využívanie sezónnych pracovníkov / dobrovoľníkov;
- ✓ zadané cieľové skupiny pre komunikáciu:
  - verejnosť,
  - výskumní a vedeckí pracovníci,
  - stakeholderi TOP manažmentu CHÚ,
  - ostatní manažéri v území (združenia farmárov, rybárov, poľovníkov),
  - lokálna komunita,
  - návštevníci CHÚ;

- ✓ manažment nemá vyhradenú samostatnú komunikačnú stratégiu pre program Natura 2000;
- ✓ komunikačné kanály v podobe centrálnej webovej stránky ostrova Gozo (absencia webovej stránky CHÚ), printové materiály (letáky a iba jeden druh publikácie, ktorý nie je bežne dostupný a dá sa v súčasnosti zakúpiť iba v Centre udržateľného rozvoja Xrobb L-Ghagin, ktoré je v správe NTM), informačné kampane v médiách.

Tab 1 Zoznam priority chránených druhov v Dwejra Heritage Park

Tab 1 List of priority protected species in Dwejra Heritage Park

Kód druhu	Latinský názov	Anglický / miestny názov
4079	<i>Cremnophyton lanfrancoi</i>	Maltese Cliff Orache
4083	<i>Helichrysum melitense</i>	Maltese Everlasting

Tab 2 Zoznam priority chránených biotopov v Dwejra Heritage Park

Tab 2 List of Priority Protected Habitats in Dwejra Heritage Park

Kód biotopu	Anglický / miestny názov
1120 *	Posidonia beds (Il-Port)
1150 *	Coastal lagoons (Qawra)
3170 *	Mediterranean Temporary Ponds

(* označuje priority biotopy)

Tab 3 Hodnotenie zapojenia stakeholderov v Dwejra Heritage Park

Tab 3 Assessment of engagement in Dwejra Heritage Park

Skupina stakeholderov	Úroveň aktivity		
	vysoká	← →	veľmi nízka
Miestna vláda (ostrova Gozo)			
Centrálna vláda (Malstkých ostrovoch)			
Výskumné tímy			
Súkromní majitelia pôdy			
Zelené mimovládne organizácie			
Súkromný sektor			
Súkromní jednotlivci			
Poľnohospodári/farmári			
Rybári			
Poľovníci			
Rekreačné skupiny			

V hodnotenom CHÚ, ktorý má vysoký potenciál z hľadiska environmentálneho kapitálu, môžeme na základe výsledkov výskumu konštatovať, že bola značne podcenená komunikácia a participácia kľúčových skupín stakeholderov v manažmente, nakoľko v súčasnosti prevláda nízka a stredná úroveň zapojenia kľúčových stakeholderov (Tab. 3). Na základe výskumu Tomaškinovej (2013) môžeme konštatovať, že zmena správy hodnoteného CHÚ má negatívny dopad na efektívnosť riadenia parku, nakoľko stupeň zapojenia strategických stakeholderov sa v súčasnosti znížil oproti hodnoteniu z roku 2013. Tomaškinová (2013) uvádza, že napriek podceneniu identifikácie a participácie kľúčových skupín stakeholderov v iníciačných fázach integrovaného manažmentu, (nakoľko neboli v týchto fázach manažmentu zapojené všetky skupiny kľúčových stakeholderov), bol však stupeň ich zapojenia na veľmi vysokej úrovni.

SWOT analýza súčasného stavu manažmentu:

Silné stránky:

- vysoký ekologický potenciál (vysoká biodiverzita územia podmienená rozdielnosťou biotopov (vápencové plošiny, jaskynné útesy, sutiny balvanov, morské pobrežie), kumulovaný vyšší počet endemitov flóry a fauny);
- hodnotné ekosystémové služby;
- ochrana avifauny – vyhlásené chránené vtáčie územie NATURA 2000;
- vysoký kultúrny potenciál (Veža Dwejra, archeologické nálezy z doby bronzovej, atď.);
- veľmi dobrá propagácia CHÚ na Maltských ostrovoch (jedno z najznámejších miest turistických lokalít na ostrovoch);
- bohatý potenciál využiteľnosti v rámci udržateľného turizmu (potápanie, peší turizmus, pozorovanie fauny a flóry, etnoturizmus);
- veľmi dobrá infraštruktúra verejnej dopravy;
- komplexný systém ochrany zahrňujúci prírodné a kultúrne dedičstvo zaradením hodnoteného CHÚ do národnej siete Heritage Park;
- ponuka sprievodcovských služieb;
- organizovanie výchovno-vzdelávacích aktivít pre študentov, širokú verejnosť a turistov zameraných na zvyšovanie povedomia o prírodných a kultúrno-historických hodnotách územia;
- aktívne zapojenie neziskových a medzivládnych organizácií do manažmentu a ochrany CHÚ (napr. Nature Trust Malta);
- realizovanie vedecko-výskumných aktivít pod dohľadom expertov;
- náučný chodník zahrňujúci komplexné informácie o prírodnom a kultúrnom potenciály územia;
- realizovanie dobrovoľníckych aktivít praktickej ochrany (zber odpadkov, sprievodcovské služby);
- rozmanitosť a etnické bohatstvo v lokálnych oblastiach s tradičnou kuchyňou a regionálnymi špecialitami;
- ponuka lokálnych produktov.

Slabé stránky:

- správa CHÚ je pod vedením Mestského zastupiteľstva obce San Lawrenz, ktoré nedisponuje odborníkmi s dostatočnými praktickými skúsenosťami z odboru ochrany prírody a krajiny,
- konflikty medzi zainteresovanými stranami - environmentálne, obchodné a osobné záujmy (privátne vlastníctvo pôdy),
- vzácna krasová krajina, ktorá je veľmi citlivá na akýkoľvek antropogénny zásah,
- miestny podnikatelia nelegálne upravujú rozloženie parku napr. využitie výbušnín za účelom umelého zväčšovania vchodov do jaskýň (silné vibrácie po výbuchu mohli viesť k rýchlejšiemu kolapsu a následnému zrúteniu PP Azure Window),
- rušivé zdroje v rámci lokality (nekontrolovaný vysoký počet návštevníkov, atď.),
- absencia zadefinovania zón ochrany v CHÚ,
- absencia implementácie akéhokoľvek Programu starostlivosti CHÚ,
- absencia riadenia pohybu turistov v celom areáli parku (turisti sa pohybujú bez obmedzenia a akejkolvek kontroly),
- povolený prístup osobnej dopravy pričom nie sú vyhradené parkovacie miesta a nie je zavedená žiadna kontrola,

- interná fragmentácia CHÚ v dôsledku konfliktov záujmov,
- degradácia biotopov a scénického majetku,
- aktívna a neprimeraná činnosť lomov na ťažbu vápenca,
- nelegálne skládkovanie odpadu,
- nelegálna stavba budov bez kontroly a stavebných povolení.

Príležitosti:

- existencia legislatívneho rámca, ktorý umožňuje implementovať zvýšenú ochranu hodnoteného CHÚ (CAP 549 Zákon o ochrane životného prostredia na Maltských ostrovoch, subsidiárny zákon 549.44 o ochrane flóry, fauny a prírodných biotopov na Maltských ostrovoch);
- zedefinovanie a následné implementovanie Programu starostlivosti CHÚ;
- zachovanie prírodných ekosystémov a snaha o zníženie negatívnych antropogénnych vplyvov;
- zavedenie komunikačnej stratégie s kľúčovými zainteresovanými stranami;
- zedefinovanie stratégie spolupráce so zainteresovanými stranami;
- možnosť využitia financovania z Európskych fondov a národných grantových schém zameraných na ochranu prírody a krajiny;
- (ekologická a sociálna) podpora údržby lokality;
- ochrana pred antropogénnou činnosťou poškodených častí lokality, ktoré na území zapríčinili sekundárnu sukcesiu (vyznačené turistické trasy, likvidácia nepôvodných druhov, atď.);
- charakteristika lokality, ktorá posilňuje biodiverzitu ekosystémov (napr. ktoré sú súčasťou širšej ekologickej siete);
- charakteristika okolia oblasti, ktorá podporuje toky služieb (napr. blízkosť cieľových príjemcov);
- potenciál lokality, ktorý podporuje ekonomickú dimenziu (CHÚ je turistickou atrakciou);
- umiestnenie lokality a jej prírodný a kultúrny potenciál, ktorý podporuje implementovanie foriem udržateľného turizmu v kontexte najvyššej možnej ochrany hodnoteného CHÚ;
- rast záujmu obyvateľov o environmentálnu problematiku;
- získať silnú podporu lokálneho obyvateľstva pre potreby implementovania udržateľných foriem športových aktivít a turizmu s cieľom zabezpečiť najvyššiu možnú ochranu biodiverzity a biotopov;
- zvýšenie úrovne údržby v oblasti;
- obnova územia, ktoré sa považuje za územie významného ekologického, geologického a historického významu;
- diverzifikácia produktov a služieb ekoturistiky, ktoré pomôžu generovať viac príjmov pre lokálne obyvateľstvo (priamo pomôžu pri vytváraní pracovných miest v prospech miestnej komunity a tá získa pozitívnejší vzťah k ochrane tejto lokality);
- vysoký medzinárodný záujem o ekoturistiku, agroturistiku, vidiecku turistiku, dobrodružnú turistiku;
- podnebie priaznivé pre turistickú činnosť počas celého roka;
- možnosť prilákať turistov využitím prírodného, ale aj historického a kultúrneho dedičstva.

Ohrozenia:

- zvýšenie urbanizácie / priamejšie narušenia (napr. znečistenie, vyrušovanie aktivitami ľudí);
- intenzifikácia poľnohospodárstva (intenzívnejšie poľnohospodárstvo / priamejšie narušenie biodiverzity (napr. znečisťovaním, extrakcia vody);
- pytliactvo, ktoré je na Maltských ostrovoch ťažko kontrolovateľné aj napriek malej rozlohe územia;
- nerešpektovanie vyznačenej turistickej trasy, vstupovanie na pobrežie a narušovanie pobrežnej infraštruktúry (podpora erózie vápenca, otrasy) a okolitej bioty;
- konflikty záujmov medzi zainteresovanými stranami - environmentálne, obchodné a osobné záujmy;
- charakteristika využívania lokality, čo by mohlo znížiť biodiverzitu ekosystémov a ich odolnosť;
- vyskytujúce sa prvky v prostredí, ktoré by mohli znížiť toky ekosystémových služieb (často sa vyskytujúce nelegálne skládky odpadov a zvýšenie intenzity poľnohospodárskeho využívania okolitej pôdy (napr. v súčasnosti sa implementuje projekt Eko-Gozo, ktorý bude mať za následok aj zintenzívnenie pasenia oviec a kôz, nakoľko ovčí a kozí syr je tradičným farmárskym produktom na Maltských ostrovoch);
- nadmerné využívanie alebo opustenie prírodných aktív;
- nedostatok záujmu samosprávy o environmentálnu problematiku.

Odporúčania na zefektívnenie manažmentu:

- zostaviť kvalitný a funkčný tím za účelom okamžitej implementácie efektívneho stakeholder manažmentu alebo správu a manažment CHÚ opäť zveriť NTM;
- urýchlene zdefinovať zonáciu CHÚ;
- zdefinovať Program starostlivosti a ochrany hodnoteného CHÚ (zaviesť integrovanú ochranu lokality, ktorá sa považuje za územie významného ekologického, geologického a historického významu);
- vytvoriť subsidiárne plány, ktoré zabránia parciálnym slabým stránkam v tom, aby ohrozili strategické plánovanie ochrany vzhľadom na vonkajšie hrozby;
- vytvoriť rámec pre environmentálne riadenie umožňujúce efektívnu spoluprácu medzi vládnymi agentúrami, inštitúciami, miestnymi komunitami a zainteresovanými stranami;
- vytvoriť efektívne spojenectvo všetkých zainteresovaných strán v tejto oblasti (vytvoriť užší rámec spolupráce vedúci k lepšej správe oblasti prostredníctvom stretnutí, seminárov a workshopov);
- podporovať rozvoj medzinárodných aktivít na podporu spolupráce v oblasti výskumu a vývoja rozvoja udržateľných foriem turizmu;
- investovať do zlepšenia zabezpečenia ochrany lokality (vytvoriť riadené parkovacie plochy, obmedziť vstup motorových vozidiel len pre pracovníkov a zásobovanie);
- zaviesť profesionálnu strážnu službu v hodnotenom CHÚ (zabezpečiť ochranu oblasti parku v čo najväčšej miere mimo turistického chodníka, predovšetkým z dôvodu ochrany pred eróziou);
- zaviesť do prevádzky niekoľko ochranných staníc na zabezpečenie zvýšenej ochrany ŽP a hliadok s cieľom zlepšiť kapacitu ochrany;
- zvýšiť financovanie vedeckého výskumu v hodnotenej oblasti s cieľom znížiť negatívne dopady;
- integrácia plánu nakladania s odpadom do environmentálneho vzdelávania a plánovanie pravidiel a nariadení pre nakladanie s odpadom pre návštevníkov;

- zvýšiť využívanie finančných zdrojov z eurofondov;
- vytvoriť strategické plány aktivít ekologického vzdelávania a ekologického cestovného ruchu pre lokálne obyvateľstvo a kľúčových stakeholderov;
- propagácia spoločenskej a ekologickej hodnoty územia v snahe o pozdvihnutie environmentálneho povedomia a získavanie nových finančných partnerov;
- vytvoriť minimálny plán vstupného na zlepšenie základných manažmentu ochrany;
- podporiť kvalitné produkty a služby cestovného ruchu s dôrazom na atrakcie v oblasti ekoturizmu, rurálneho turizmu a etnoturizmu.

Vysokú prioritu pre zavedenie navrhovaných opatrení si vyžaduje aj oblasť výskumu a monitoringu. Vedecký výskum by mal napomôcť všetkým chráneným oblastiam, najmä však tým s prísnu ochranou (Dudley, 2008). Tu odporúčame vytvoriť najprv profil vedených a plánovaných výskumov, vytvoriť koncept a v neposlednom rade zaradiť efektívny monitoring prebiehajúcich výskumných aktivít. Kľúčovým v tomto kontexte je aj vypracovanie regionálneho finančného plánu v spolupráci so strategickými stakeholdermi a zabezpečiť jeho implementáciu, aktualizáciu a monitoring. Odporúčame vytvoriť informačnú platformu pre tento účel. Pre rozvoj regiónu a CHÚ je tiež veľmi potrebné uzatváranie nových a udržiavanie už existujúcich partnerstiev, spoluprác a aliancií (združení). Pre výmenu informácií a zdrojov je nevyhnutné udržiavať s partnermi pozitívne vzťahy (McKercher, 2003, Miainardes, Alves, Raposo, 2012, Mittermeier, 2014). Celému procesu rozvoja regiónu prospieja aj vytvorenie a propagácia vlastnej obchodnej značky, pod ktorou sa výrobky a služby budú ponúkať. Na základe výsledkov hodnotenia navrhujeme zamerať sa pri definovaní Programu starostlivosti o hodnotené CHÚ aj na kontrolu efektívnosti manažmentu. V tomto kontexte je tiež dôležité správne zadefinovanie indikátorov úspechu pre aktivitu hodnotenia efektívnosti manažmentu ako ukazovatele progresu a efektívneho implementovania tohto nástroja, s čím súvisí monitorovanie a následné testovanie (Nolte et al., 2010, Von Meding et al., 2013).

Záver

S rastúcou populáciou rastie aj spotreba prírodných obnoviteľných či neobnoviteľných zdrojov a využívanie ekosystémových služieb v kontexte upokojovania potrieb. Z tohto dôvodu je nárast počtu chránených území logickým riešením, ako udržať stabilitu ekosystémov, ich biodiverzitu a širokú škálu ekosystémových služieb, ktoré ľudia využívajú. Dôležitým faktorom v rozvoji a zakladaní chránených území je aj konflikt záujmov zainteresovaných strán, environmentálne, ekonomické a osobné záujmy kľúčových stakeholderov daného územia.

Medzi najsilnejšie stránky hodnoteného CHÚ môžeme jednoznačne zaradiť vysoký ekologický potenciál z pohľadu udržateľnosti a ekologickej stability. Bohatú biodiverzitu dokazuje aj vysoký počet druhov flóry, fauny a endemitov, ktoré toto unikátne prostredie poskytuje. Ďalšou silnou stránkou je bohatý potenciál využiteľnosti v rámci udržateľného turizmu, kde táto krajina poskytuje aj vysoký kultúrny potenciál a široký okruh možností pre ekoturizmus (ako potápanie spojené s pozorovaním morského prostredia, peší turizmus spojený s pozorovaním jedinečnej fauny a flóry) a etnoturizmus (veľká ponuka aktivít spojená s prezentovaním miestnych tradícií, zvykov a kulinárskych špecialít (napr. miestne festivaly)). Pozitívom sú aj často organizované výchovno-vzdelávacie aktivity pre študentov, širokú verejnosť a turistov, ktoré sa realizujú pod vedením skúsených odborníkov a sú spájané s aktívnym zapojením širokej verejnosti do praktickej ochrany (ako napr. zber odpadkov) alebo nepriame komplexné informácie o prírodnom a kultúrnom potenciály územia na paneloch náučného chodníka. Výsledky SWOT analýzy poukazujú na nedostatočnú efektivitu

manažmentu, ktorú je potrebné posilniť. Hlavnými problémami manažmentu Dwejra Heritage Park sú vo všeobecnosti správa chráneného územia, ktorá je pod vedením zastupiteľstva obce San Lawrenz (vo vedení chýbajú kvalifikovaní odborníci v kontexte ochrany prírody a krajiny s dostatočnými praktickými skúsenosťami), absencia zafinancovania zón a absencia Programu starostlivosti o CHÚ. Chýbajú efektívne nástroje na monitoring indikátorov dosiahnutia cieľov a celkového hodnotenia vstupov a výstupov, čo tvorí po investoroch a dotáciách základný ekonomický rámec parku. Je potrebné sa tiež zamerať na rozvoj regiónu, odstrániť problémy s pytliačtvom a nadviazať partnerstvo s lokálnymi a regionálnymi dodávateľmi produktov a služieb, ktoré môže park využiť v prospech udržateľných foriem turizmu. Pre implementovanie kvalitného a efektívneho manažmentu je potrebné zvýšiť sociálnu kvalifikáciu pracovníkov a nadviazať spoluprácu v sieti ostatných chránených území na ostrove aj v Európe, vynaložiť prostriedky na spoločnú synergiu.

V záujme zefektívnenia manažmentu parku navrhujeme zostaviť kvalitný a funkčný tím vrcholového manažmentu parku za účelom implementácie efektívneho stakeholder manažmentu alebo správu opäť zveriť Nature Trust Malta, ktoré spravovalo územie s vyššou efektívnosťou manažmentu v kontexte ochrany prírody a krajiny v rokoch 2004 – 2012. Nevyhnutnou podmienkou pre zlepšenie manažmentu v hodnotenom CHÚ je urýchlene zafinancovanie zón a v nadväznosti na ňu, aj okamžité sformulovanie a zavedenie Programu starostlivosti a ochrany prírody a krajiny. Dôraz kladieme na vytvorenie efektívneho spojenectva všetkých zainteresovaných strán a vytvorenie rámca pre environmentálne riadenie umožňujúce efektívnu spoluprácu medzi vládnymi agentúrami, inštitúciami, miestnymi komunitami a zainteresovanými stranami. V otázke finančných zdrojov je možné riešiť deficit nie len zintenzívnením využívania finančných zdrojov z eurofondov, ale aj zavedením poplatkov pri návšteve územia a vytvorením strategických plánov aktivít ekologického vzdelávania a ekologického cestovného ruchu pre lokálne obyvateľstvo a zainteresované strany.

PodĎakovanie

Príspevok vznikol v rámci riešenia Projektu ITMS 26210120024 „Obnova a budovanie infraštruktúry pre ekologický a environmentálny výskum na UMB“.

Literatúra

- Ackermann, F., Eden, C. 2011. Strategic Management of Stakeholders: Theory and Practice. *Long Range planning*, 2011, No. 44, pp. 179 – 196. DOI: 10.1016/j.lrp.2010.08.001
- Buckley, R. 2011. Tourism and environment. *Annual Review of Environment and Resources*. Queensland: Griffith University, 2011, Vol. 36, pp. 1 – 22. DOI: 10.1146/annurev-environ-041210-132637
- Dudley, N. 2008. *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. IUCN, Gland: IUCN, 2008. 48 pp.
- Getzner, M. 2010. Economic and cultural values related to Protected Areas. *Der öffentliche Sektor*, Special Issue, 2010, Vol. 36, No. 1-2.
- Getzner, M., Jungmeier, M., Lange, S. 2010. *People, Parks and Money: Stakeholder involvement and regional development*. Klagenfurt: Verlag, Johannes Heyn, 2010. 210 pp.
- Mainardes, E. W., Alves, H., Raposo, M. 2012. A model for stakeholder classification and stakeholder relationships. *Management Decision*, Vol. 50, No. 10, p. 1861 – 1879.
- Mittermeier, A. 2014. *World Parks Congress: Greater protected area commitments needed to meet global demands on nature*. Sydney : IUCN, 2014. 266 pp.
- McKercher, B. 2003. *Sustainable tourism development – guiding principles for planning and management*. Hong Kong: The Hong Kong Polytechnic University, 2003. 55 pp.
- McNeely, J. 2009. *The Wealth of Nature: Ecosystem services, Biodiversity, and Human Well-Being*. [s.l.]: [s.n.], 2009. 97 s.
- Myers, N., Mittermeier, R.A., Mittermeier, C.G., Da Fonseca, G.A.B. & Kent, J. 2000. Biodiversity hotspots for conservation priorities. *Nature*, 2000, No. 403, pp. 856 – 858. DOI: 10.1038/35002501

- Nolte, C., et. al. 2010. Protected Area Management Effectiveness Assessments. *Europe – a review of methods, applications and results*, 2010, Vol. 7, No. 1, p. 42. ISBN 978-3-89624-006-4
- Scolozzi, R., Schirpke, U., Morri, E., D'Amato, D., Santolini, R. 2014. Ecosystem services-based SWOT analysis of protected areas for conservation strategies. *Journal of Environmental management*, Vol. 15, No. 146, p. 543 – 551. DOI: 10.1016/j.jenvman.2014.05.040
- Tomaškinová, J., Tomaškin, J. 2013. *Integrovaný manažment Národného parku Slovenský kras*. Banská Bystrica : Belianum, 2013. 148 pp. ISBN 978-80-557-0589-7.
- Tomaškinová, J. 2013. Hodnotenie prípravnej fázy a fázy plánovania v životnom cykle Heritage Park Dwejra, Gozo (Malta). In *Acta Universitatis Matthiae Belii, séria Environmentálne manažérstvo*, Vol. XV., No. 2, p. 39 – 47.
- Von Meding, J., et. al. 2013 A framework for stakeholder management and corporate culture. *Built Environment Project and Asset Management*, Vol. 3, No. 1, p. 24-41. DOI: <https://doi.org/10.1108/BEPAM-07-2012-0042>